

*Хулхачиева-Байтерекова Ж. С., филол. илимд. канд., доцент
j.khulkhachieva@linguanet.ru
ORCID: 0009-0000-3506-2007*

*Москва мамлекеттик лингвистикалык университети
Москва ш., Россия Федерациясы*

МОСКВА МАМЛЕКЕТТИК ЛИНГВИСТИКАЛЫК УНИВЕРСИТЕТИНИН САНАРИПТИК ЧӨЙРӨСҮНДӨ КЫРГЫЗ ТИЛИН ЧЕТ ТИЛИ КАТАРЫНДА ОКУТУУ

Макалада КМШ жана жакынкы чет өлкөлөрүнүн тилдерин, анын ичинде кыргыз тилин Москва мамлекеттик лингвистикалык университетинин (ММЛУ) санариптик чөйрөсүндө окутуу маселеси Шериктешиктике мүчө-мамлекеттердин педагогикалык илиминин жана практикасынын маанилүү аспектиси катары каралат. Арийне, аталган маселенин көтөрүлүшү акыркы убакыттарда Шериктешиктике мүчө-мамлекеттердин тилдерине жана маданиятына болгон кызыгуунун өсүшү менен байланыштуу. Макалада кыргыз тилин чет тили катары санариптик чөйрөдө окутуу маселеси жалпы жашоо контекстинде кызыкчылыктарды, баалуулуктарды эске алуу менен студенттердин чыгармачылык дареметин өнүктүрүүгө багытталган инсандык-ишмердүүлүк ыкмасынын контекстинде каралат. Бүгүнкү күндөгү инфраструктуралык технологиялардын өнүгүү темпи санариптик көндүмдөргө болгон суроо-талаптарды уламдан улам өстүрүүдө. Албетте, бул көрүнүш билим берүү тутумуна да олуттуу өзгөрүүлөрдү киргизип, жаңы мүмкүнчүлүктөрдү ачып жатат. Кыргыз тили экинчи чет тили катарында окутулуп, жалпы жана кошумча билим берүү окуу программалары иштелип чыгып жатат.

Түйүндүү сөздөр: КМШ тилдери, кыргыз тили, санариптик чөйрө, тил үйрөнүү, инсандык-ишмердүүлүк ыкма, инсанды калыптандыруу, окуу программалары, окуу куралдары.

*Хулхачиева-Байтерекова Ж. С., канд. филол. наук, доцент
j.khulkhachieva@linguanet.ru
ORCID: 0009-0000-3506-2007*

*Московский государственный лингвистический университет,
г. Москва, Российская Федерация*

**ПРЕПОДАВАНИЕ КЫРГЫЗСКОГО ЯЗЫКА КАК ИНОСТРАННОГО В
ЦИФРОВОЙ СРЕДЕ МОСКОВСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО
ЛИНГВИСТИЧЕСКОГО УНИВЕРСИТЕТА**

В статье рассматривается вопрос обучения языкам стран СНГ, в том числе кыргызскому, в цифровой среде Московского государственного лингвистического университета как важный аспект педагогической науки и практики государств – участников Содружества, что связано с возрастающим интересом к языкам и культуре стран СНГ. Вопрос обучения кыргызскому языку как иностранному в цифровой среде университета рассматривается в контексте личностно-деятельностного подхода, направленного на развитие творческого потенциала студентов с учетом интересов и ценностей в контексте общей жизни. Темпы развития современных инфраструктурных технологий увеличивают спрос на цифровые навыки. Конечно, это явление внесло существенные изменения в систему образования и открывает новые возможности. Кыргызский язык преподается как второй иностранный язык, разрабатываются учебные программы общего и дополнительного образования.

***Ключевые слова:** языки стран СНГ, кыргызский язык, цифровая среда, изучение языков, личностно-деятельностный подход, развитие личности, учебные программы, учебные материалы.*

***Khulkhachieva-Baiterekova Zh. S., cand philology of science,
associate professor, j.khulkhachieva@linguanet.ru
ORCID: 0009-0000-3506-2007
Moscow State Linguistic University
Moscow, Russian Federation***

**TEACHING KYRGYZ LANGUAGE AS A FOREIGN LANGUAGE IN THE
DIGITAL ENVIRONMENT AT MOSCOW STATE LINGUISTIC UNIVERSITY**

The article studies the issue of teaching the languages of the CIS countries, including the Kyrgyz language, in the digital environment of the Moscow State Linguistic University as an important aspect of pedagogical science and practice of the CIS member states, which is associated with the growing interest in the languages and culture of the CIS countries. The issue of teaching Kyrgyz language as a foreign language in the digital environment of the university is considered in the context of a personal-activity approach aimed at developing the creative potential of students, taking into account interests and values in the general context. The pace of development of modern infrastructure technologies increases the demand for digital skills. Of course, this phenomenon has brought significant changes to the education system and opens up new opportunities. Kyrgyz is taught as a second foreign language, and general and additional education curricula are being developed.

***Key words:** Languages of the CIS countries, Kyrgyz language, digital environment, language learning, personal-activity approach, personality development, curriculum, educational materials*

КМШ өлкөлөрүнүн каалаган тилин чет тили катары окутуу, анын ичинде санариптик чөйрөдө окутуу педагогика илиминин жана практикасынын маанилүү аспектиси катары каралууда. Биринчиден, бул саясий, экономикалык жана гуманитардык постсоветтик мейкиндикте башка элдердин КМШ өлкөлөрүнүн

тилдерине жана маданиятына, анын ичинде кыргыз тилине болгон кызыгуусу өсүп жаткандыгы менен байланыштуу. Экинчиден, Шериктештикке мүчө-мамлекеттердин тилдерин, анын ичинде кыргыз тилин чет тили катары окутуу процессинде психолингвистикалык ык-усулдар, биринчи кезекте, активдүү баарлашуу ыкмасы, ошондой эле илимий изилдөөнүн тил жана аймактаануу, тил жана маданияттаануу багыттары да калыптанууда. Үчүнчүдөн, Интернеттин жана санариптик технологиялардын өнүгүшү менен тилди өнүктүрүү жана өздөштүрүү үчүн жаңы чакырыктар жана мүмкүнчүлүктөр пайда болууда.

Бүгүнкү күндө Шериктештикке мүчө-мамлекеттердин тилдерин, алардын катарында кыргыз тилин чет тили катары окутуунун практикасы аталган көрүнүштөрдү инсандык-ишмердүүлүк ыкмасынын контекстинде кароо зарылдыгын туудурууда. Белгилүү болгондой, бул ыкманын пайдубалы белгилүү окумуштуулар Л. Рубинштейндин (1973) жана А. Н. Леонтьевдин (1983) эмгектеринде түптөлгөн. Мында инсан ишмердүүлүктүн субъектиси катары каралып, ал өзү иш-аракетте жана башка адамдар менен баарлашууда калыптанат жана иш-аракеттин жана баарлашуунун мүнөзүн аныктайт.

С. Л. Рубинштейн мындай деп жазат: «Адамдын психикалык келбетинде инсандын ар кандай касиет-сапаттарын чагылдырган түрдүү мүнөздүк айрмачылыктар бар. Бирок бул көп түрдүүлүк жана айырмачылык адамдын конкреттүү ишмердүүлүгүндө, бири-бири менен өз ара аракеттенип, баарлашуусунда негизги касиетке – инсандын биримдигине алып келет» [6, 622-б.].

Окумуштуунун пикири боюнча, тилди окутууда бардык окуу-методикалык чечимдер (окуу куралдары, ык-усулдар, окутуу технологиялары ж. б.) студенттин инсандык өзгөчөлүгүнө негизделип, анын муктаждыктарын, кызыкчылыктарын, каалоолорун, жөндөмдүүлүктөрүн, интеллект жана башка жеке жана психологиялык өзгөчөлүктөрү эске алуу менен кабыл алынат.

С. Л. Рубинштейн бул маселенин экинчи жагына да көңүл бурат: «... окутууда жеке инсандык аспект гана эске алынса, анда тилди өздөштүрүү процессиндеги психикалык ишмердүүлүктүн мыйзам ченемдүүлүктөрүн, ошондой эле адамдын кыймыл-аракетин, жүрүм-турумун изилдөө көңүл чордонунан сыртта калып калат. Демек, тилди өздөштүрүүнүн экинчи маанилүү аспектиси болуп ишмердүүлүк аспектиси каралыш керек» [6, 248-б.].

А. Н. Леонтьевдин (1983) эмгектеринде ишмердүүлүк теориясы жана аны изилдөөнүн жолдору кеңири берилген. Бул теориянын негизги жоболору иштин объективдүүлүгүн жана мотивациясын аныктоону, аны уюштурууну, анын ичинде предметти, каражаттарды, ык-усулдарды, технологияларды жана натыйжаларды камтыйт.

Ошентип, ишмердүүлүк ыкмасы студенттин инсандыгын жана анын окууга болгон жөндөмдүүлүгүн эске алуу менен окуу процессинде чет тилин колдонуу жөндөмдүүлүгүн уюштуруу менен окуу чөйрөсүндө реалдуу практикалык окуу шарттарын түзүүнү билдирет.

Жалпысынан алганда, окуу процессинде инсандык-ишмердүүлүк мамиле инсандын чыгармачылык дареметин өнүктүрүүгө, анын кызыкчылыктарын, жөндөмдүүлүктөрүн жашоонун жалпы контекстиндеги баалуулуктарды эске алуу менен, максаттуу билим алуу ишмердүүлүгүнө жол ачууга багытталган.

Чет тилин үйрөнүүгө мындай мамиле жасоонун өзү студенттин келечектеги иши

үчүн зарыл болгон билимге ээ болууга жол ача турган сабактарды уюштурууга мүмкүндүк берет.

Мына ушундай ойлорду улай, Москва мамлекеттик лингвистикалык университетинде кыргыз тилин окутуу процесси кандай жолго коюлган деген суроонун тегерегинде оюбузду улантабыз.

Москва мамлекеттик лингвистикалык университети – КМШга мүчө-мамлекеттердин тилдери жана маданияты боюнча Базалык уюм макамын алгандан тартып (2000), жыйырма жылдан ашуун убакыт аралыгында КМШга мүчө өлкөлөрүнүн билим берүү алкагында өз ишмердүүлүгүн ыраттуу түрдө жүргүзүп келүүдө.

Бүгүнкү күндө ММЛУда 40 дүйнө тилдери, анын ичинде КМШ жана жакынкы чет өлкөлөрүнүн 9 тили (азербайжан, армян, грузин, казак, кыргыз, румын, тажик, өзбек, украин) окутулат. Тогуз тилдин катарында төрт түрк тили, алардын ичинде кыргыз тили экинчи чет тили макамында жыйырма жылдан бери расмий негизде окутулуп келет. Албетте, бул кыргыз тилинин өнүгүү тарыхында, кыргыз тилин чет тили катары окутуу ык-усулдарынын өнүгүү тарыхында өзүнчө бир маанилүү көрүнүшкө ээ. Себеби кыргыз тили биринчи жолу Россиянын ЖОЖда, тагыраак айтканда, ММЛУда расмий түрдө окуу планына киргизилип, биринчи курстан төртүнчү курска чейин бакалавр багытында жана магистратурада (эки жыл) негизги предмет катарында окутулуп келет. Чөлкөмтаануу, котормо, политология багытында билим алып жаткан болочоктогу адистердин биринчи тили – европа тилдери, ал эми экинчи тили – кыргыз тили.

Москва мамлекеттик лингвистикалык университетинде кыргыз тилин чет тили катары окутуу иш-аракети инсандык-ишмердүүлүк принцибине негизделип, учурдун талабына ылайык санариптик технологияларды колдонуу менен ишке ашырылууда. Сабактар ММЛУдагы Чыңгыз Айтматов атындагы Кыргыз тили жана маданияты борборунда жүргүзүлөт. Борбор, жогоруда белгиленгендей, тилди өздөштүрүү үчүн зарыл болгон окуу куралдары, окуу технологиялары менен жабдылып, тил үйрөнүүчүлөргө кыргыз тилин өздөштүрүү жана кыргыз маданиятын таануу процесси кызыктуу болуусу үчүн бардык шарттар түзүлгөн. Ошондой эле тил чөйрөсүн жаратуу, тил үйрөнүүчүлөрдүн мотивациясын көтөрүү максатында окуу процессинен тышкары кыргыз тилин ийгиликтүү өздөштүрүү үчүн студенттер менен ар кандай багыттагы иш-чаралар да санариптик технологиялардын жардамы менен өткөрүлүп турат. Бул – илимий-практикалык конференциялар, форумдар, семинарлар, тегерек столдор, жолугушуулар, аларга Кыргызстандын жана Россиянын белгилүү окумуштуулары, жазуучулары, илимпоздору, маданият жана искусство ишмерлери катышат. Аталган иш-чаралар Кыргыз Республикасынын Россиядагы элчилиги, кыргыз диаспорасынын өкүлдөрү, Кыргызстандагы өнөктөш ЖОЖдор жана башка эл аралык уюмдар менен биргеликте өткөрүлөт. Мындай иш-аракеттердин аркасында кыргыз тилин үйрөнүп жаткан студенттер үчүн Кыргызстанга саякаттар, тилдик тажрыйбалар уюштурулуп турат.

Кыскасы, кыргыз тилин өздөштүрүү процессинде ар бир студенттин гармониялуу, жогорку билимдүү, жоопкерчиликтүү, келечекте мыкты адис болуп чыгышына бардык шарттарды түзүүгө көп аракеттер жасалууда. Биздин бүтүрүүчүлөр эки чет тилде (англис/немис жана кыргыз) эркин сүйлөй алышат, бул алардын ички жана эл аралык эмгек рыногунда кошумча артыкчылыгы болуп саналат. Алар кыргыз тилин билүү менен башка түрк тилдерин да оңой түшүнүүгө шарт түзүлөрүн жакшы түшүнүшөт.

Сөз учуру менен баса белгилеп кете турган дагы бир маанилүү көрүнүш – бул ММЛУда ачылган КМШ жана жакынкы чет өлкөлөрүнүн тилдери жана маданияты

кафедрасы. Чынын айтканда, мындай кафедра КМШ аймагында биринчи жолу ММЛУ да ачылып отурат. Дал ушул кафедрада кыргыз тили экинчи чет тили катарында окутулуп, жалпы жана кошумча билим берүү окуу программалары иштелип чыгып, дипломдук, магистрдик иштер жазылып жатат.

Учурда аталган кафедрада кыргыз тилин өздөштүрүү багытында тил үйрөнүүчүлөрдүн кызыкчылыктарын, жөндөмдүүлүктөрүн эске алуу жана санариптик технологияларды колдонуу менен төмөнкүдөй окуу программалары жана кошумча окуу материалдары иштелип чыкты:

Жалпы билим берүү программалары:

I. Кыргыз тили:

- Экинчи чет тили;
- Экинчи чет тилинин практикалык курсу;
- Эл аралык баарлашуу тили болгон өлкөнүн тарыхы, географиясы жана маданияты;
- Кесиптик баарлашуу маданияты боюнча практикум.

Кошумча билим берүү программалары:

I. Интенсивдүү курс (үзгүлтүксүз жана аралыктан окутуу):

- Кыргыз тили чет тили катары (баштапкы деңгээл);
- Кыргыз тили чет тили катары (негизги деңгээл).

<https://linguanet.ru/kursy-inostrannykh-yazykov/obshchiy-kurs-inostrannogo-yazyka-dlya-vzroslykh/>

II. Сырттан окуу курсу (дистанттык билим берүү):

- Кыргыз тили (баштапкы деңгээл);
- Кыргыз тили (негизги деңгээл).

<https://linguanet.ru/studentam/dopolnitelnoe-obrazovanie/distantionnoe-obuchenie/kirgiznachalnyy/index.php>

III. Кесиптик кайра даярдоо үчүн кошумча билим берүү программасы (үзгүлтүксүз жана аралыктан окутуу):

Чет тилдерин жана маданиятын окутуу (кыргыз тили):

- Чет тилинин практикалык курсу;
- Чет тилинин оозеки баарлашуу маданияты практикуму;
- Чет тилинин теориясынын негиздери;
- Кесиптик педагогикалык баарлашуу практикуму;
- Тилтаануу жана аймактаануу.

<https://linguanet.ru/dopolnitelnoe-obrazovanie/detail.php?ID=11966>

IV. Кыргыз тилин билүү деңгээли боюнча тест – кыргыз тилин окуу, түшүнүү жана кыргыз тилинде эркин сүйлөө үчүн тил үйрөнүп, грамматиканы жана лексиканы өздөштүрүүгө көп убакытты жана күч-аракетти жумшап, бирок кайсы материал буга чейин өздөштүрүлгөнүн жана эмнени жакшыртуу керектигин өз алдынча аныктоо үчүн түзүлгөн мүмкүнчүлүк. Ошондой эле иш берүүчүгө чет тилин билүүнүн далили керек болсо, билимди сынап, кыргыз тилин билүү деңгээлин тастыктаган сертификатты алуу мүмкүнчүлүгү түзүлгөн.

https://linguanet.ru/mslu-certification/index.php?sphrase_id=709777

V. Окуу куралдары:

Россияда кыргыз тили чет тили макамында тилдик эмес чөйрөдө окутулууда. Ошондон улам окуу китептери боюнча да бир топ оорчулуктар болбой койгон жок. Алгач ММЛУнун окуу пландарына ылайыкташтырып, окуу материалдарын иштеп чыгып, аларды тил өздөштүрүүчүлөр менен апробациядан өткөрүп, окуу китебин жаратууга даярдыктар жүргүзүлдү. Бул процессте да тил үйрөнүүчүлөр активдүү түрдө кызыгуу менен катышышты. Натыйжада, алардын айрым тексттери, сүрөттөрү окуу китептеринин барактарынан орун алды. Албетте, мындай иш-аракеттер алардын кызыгуусун арттырып, мотивацияны күчөтөт. Ошентип, ММЛУнун жана Кыргызстандын ЖОЖнын мугалимдери менен биргеликте кыргыз тили боюнча көптөгөн окуу китептери, окуу куралдары иштелип чыгып, жарык көрдү:

- Кыргыз тилинин практикалык курсу (2008);
- Кеп маданияты: кыргыз тилинин кеп маданиятынын негиздери (2010);

- Оозеки сүйлөө көндүмдөрүн өнүктүрүү үчүн көнүгүүлөр (2012);
- Кыргыз тили жана маданияты (2008);
- КМШ өлкөлөрү үчүн кыргыз тили (2012);
- Сүйлөө маданияты боюнча практикум (2017);
- Кыскача кыргызча-орусча идеографиялык сөздүк (2020);
- Кыргыз тилинин лексикологиясы (2021);
- Кыргыз Республикасы: тарых, экономика, маданият, география (2022);
- Кыргыз тилинин экинчи чет тили катары теориялык жана практикалык курсу (2022) ж. б.

<https://weblibranet.linguanet.ru/MegaPro/Web/SearchResult/ToPage/1>

VI. Социалдык-маданий-билим берүү долбоорлору:

Мындан тышкары, кыргыз тилин окутуу процессинде тил үйрөнүүчүлөр ар кандай социалдык-маданий-билим берүү багытындагы долбоорлорго да катышып турушат. Долбоорлор ар кандай багыттарды камтыйт. Бүгүнкү күндө эки чоң долбоор ишке ашырылып жатат. Биринчиси – **«Кыргыз тилин Москва мамлекеттик лингвистикалык университетинде кыргыз атуулдарына окутуу»** долбоору. Аталган долбоордун негизги максаттары:

- РФнын аймагында иштеп жана жашап жатышкан кыргыз жарандарынын балдарына эне тилин – кыргыз тилин окутуу;

- МГЛУда кыргыз тилин жана маданиятын кеңири жайылтуу үчүн маданий-тилдик чөйрөнү түзүү жана маданий баарлашууну өнүктүрүүгө умтулуу максатында дүйнөлүк маданий мурас болуп саналган Чыңгыз Айтматовдун чыгармачылыгын изилдөө боюнча атайын курстарды иштеп чыгуу жана ишке ашыруу;

- кыргыз тилин окутуу процессинде мультимедиялык окуу каражаттарын даярдоо жана ишке ашыруу;

- заманбап жалпы билим берүү программаларын иштеп чыгуу максатында Кыргызстандын ЖОЖдору менен тармактык кызматташтыкты өнүктүрүү;

- Кыргызстандын ЖОЖдору менен максаттуу билим берүү программаларын уюштуруу жана ишке ашыруу.

<https://disk.yandex.ru/i/cOx-YfddbHjQYQ>

Экинчиси – «АЙТМАТОВ ОКУУЛАРЫ: Чыңгыз Айтматовдун чыгармачылыгынын КМШ өлкөлөрүнүн маданий мейкиндигинде жана дүйнөлүк көркөм маданияттагы ролу» аттуу эл аралык илимий форум. Аталган илимий долбоордун максаттары:

- Кыргызстан менен Россиянын ортосунда узак мөөнөттүү, туруктуу академиялык, гуманитардык жана маданий байланыштарды түзүү;
- элдик дипломатияны өнүктүрүү;
- көркөм адабиятка болгон кызыгууну арттыруу;
- кыргыз жана орус тилдерин улуттар аралык баарлашуунун тили катары кеңири жайылтуу.

<https://www.aitmatov2023.ru>

Жогорудагы айтылган ойлор ММЛУда кыргыз тилин чет тили катары окутуу процессинде жасалып жаткан иш-аракеттердин негизин түзөт. Ошону менен бирге эле, макаланын башында көрсөтүлгөндөй, инсандык-ишмердүүлүк ыкмасы салттуу окутуу ыкмаларынан студенттерге жекелештирилген окууларды жана практикалык иш-аракеттерди камсыз кылуу үчүн санариптик технологияларды колдонуу менен биргелешип иш жүзүнө ашырылууда.

Адабияттар:

1. Биялиев, К. А. Жогорку окуу жайларында кыргыз тилин башка улуттарга окутуу методикасы [Текст] / К. А. Биялиев. - Бишкек, 2002.
2. Добаев, К. Д. Кыргыз тилин өзгө тил катары окутуу методикасынын айрым маселелери [Текст] / К. Д. Добаев, Т. А. Асанакунунов. - Бишкек, 2006.
3. Култаева, Ү. Б. Кыргыз тилин бөтөн тил катары окутуунун методикасы [Текст] / Ү. Б. Култаева. - Бишкек, 2003.
4. Леонтьев, А. Н. Избранные психологические произведения. В 2х томах [Текст] / А. Н. Леонтьев. - М.: Педагогика, 1983.
5. Леонтьев, А. Н. Философия психологии: из научного наследия [Текст] / А. Н. Леонтьев. - М.: Изд-во Московского ун-та, 1994.

6. Рубинштейн, С. Л. Основы общей психологии [Текст] / С. Л. Рубинштейн. - М., 1989.

7. Сыдыкбаева, М. М. Жогорку окуу жайларында кыргыз тилин экинчи чет тили катары окутууда студенттердин тилдик компетенцияларын калыптандыруунун лингводидактикалык негиздери : пед. илимд. канд. ... дисс. [Текст] / М. М. Сыдыкбаева. - Бишкек, 2017. УДК: 37.02(575.2) (043.3).